

ვახტანგ თევდორაძე

მადჰი (ხოტბა, პანეგირიკი) ობაელთა ხანის პოემის
ალ-ახტალის შემოქმედებაში

არაბული კლასიკური პოეზიის ფორმებსა და ჟანრებს შორის განსაკუთრებული ტრადიციულობით, გამოირჩევა მადჰის (პანეგირიკი, ხოტბა) ფორმა (ჟანრი). "მადჰის" ჟანრი საკმაო სიახლოვეს ავლენდა სხვა ჟანრებთან (თემებთან), განსაკუთრებით, ფაზრთან (საკუთარი თავის ქება) და სამგლოვიარო ლექსთან — მარსიასთან. ამაზე მიუთითებენ შუა საუკუნეების ფილოლოგებიც. დღევანდელი მკითხველიც, რომელიც კარგად იცნობს დასახელებულ ჟანრებს, ადვილად აღმოაჩენს მათს სიახლოვეს, საერთო მოტივებსა და თემებს. განსაკუთრებით ეს ითქმის სამგლოვიარო ლექსებზე (დატირებაზე) - მარსიაზე. ვიცით, რომ მარსია იყო გარდაცვლილისადმი მიძღვნილი ქება, ქება მისი საქმიანობისა, სიმამაცისა, კეთილი საქმეებისა და სხვა ადამიანური თვისებებისა. ოღონდ ყოველივე ამას თან სდევდა სამგლოვიარო ტონალობა. რაც შეეხება მადჰის ადგილს კასიდაში, არაბული პოეზიის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა მდგომარეობაა. მაგალითად ისლამამდელ პოეზიაში "მადჰი" ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილი იყო კასიდის დაკანონებული ფორმისა "ნასიბთან" და "ვასფთან" ერთად. მე-8 საუკუნიდან ფეხს იკიდებს ორნაწილიანი კასიდა, რომელიც შეიცავს "ნასიბსა" და "მადჰს". სამნაწილიან კასიდას კი უკვე ძნელად შევხვდებით, მაგრამ თუ შევხვდებით, ნასიბი ძალიან მოკლეა, მოკლეაა აღწერილი პოეტის მოგზაურობა, ბუნება, ფაუნა, ბუნების მოვლენები. ამის შემდეგ პოეტი გადადის სახოტბო ნაწილზე. მე-10 საუკუნიდან კარგ კასიდად ითვლებოდა ის, რომელსაც ექნებოდა მცირე მოცულობის "ნასიბი" და "ფაზრი", ხოლო "მადჰი" კი დიდი მოცულობის. მადჰი (ხოტბა); სხვა ჟანრებთან შედარებით, მეტი ტრადიციულობით გამოირჩეოდა. შუა საუკუნეების "მადჰში", ისევე როგორც სხვა ჟანრებში, ნაკლებად ჩანს ინდივიდი, ავტორის ან ნაწარმოების გმირის პიროვნული თვისებები, სხვებისაგან განსხვავებული და მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ნიშნები. ბევრი თანამედროვე ევროპელი მკვლევარი ამის მიზეზად მიიჩნევს იმ ფაქტს, რომ სახოტბო ლექსს კარის პოეტი, უმრავლეს შემთხვევაში, ქმნიდა მხოლოდ პოლიტიკური და ეკონომიკური სიტუაციებიდან გამომდინარე და არა პოეტის გულწრფელი პირადული რწმენის მიხედვით.

შუა საუკუნეების სახოტბო ლექსების უმრავლესობა, რომელთა ავტორებიც კარის პოეტები არიან, მიძღვნილია ქვეყნის მმართველებისადმი, ან კიდევ სამეფო კარზე მოღვაწე დიდებულებისადმი. როგორც აღვნიშნეთ, ისინი ნაკარნახები იყო პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა მიზეზებით. მეხოტბე პოეტთა უმრავლესობას ამოძრავებდა, ერთი მხრივ, სამეფო კარის პოლიტიკური მხარე; ის ვალდებული იყო მმართველისა და მისი დინასტიისათვის მხარი დაეჭირა; თავის ლექსებში უნდა ემტკიცებინა, რომ ამ პიროვნებას ან მის საგვარეულოს, დინასტიას საშართლიახად ეკუთვებოდა სახელმწიფოს სათავეში

ყოფნა, ასევე ხაზი უნდა გაესვა და ხალხისათვის გაეცნო ამ პიროვნების თუ დინასტიის პოლიტიკური საქმიანობა და ა.შ. დიდ როლს თამაშობდა ეკონომიკური მხარე, მეზობლეთა უმრავლესობა სულაც არ იყო უანგარო; მათი მიზანი იყო საკუთარი ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება, გაძლიერება, გამორჩენის მიღება, სიმდიდრის მოპოვება, კარზე საკუთარი მდგომარეობის გამყარება.

ვერ გამოვრიცხავთ უანგარო მიზნებსაც, პოეტი ხშირად წერდა ლექსს ყოველგვარი გამორჩენის გარეშე. ამის მაგალითები გვაქვს, როგორც ისლამამდელ, ისე შემდეგი პერიოდის ლექსებში. ზოგჯერ სხვა ფაქტორებიც მოქმედებდა; ე.ი. საზოტბო ლექსის შექმნა ნაკარნახები იყო სუბიექტური და ობიექტური მიზეზებით. ხშირად ორივე ხდებოდა მიზეზი, ზოგჯერ ერთ-ერთი და ა.შ.

მადპის (ზოტბის) ჟანრის უკეთ წარმოჩენის მიზნით განვიხილოთ ომაელთა პერიოდის პოეტის, ალ-ახტალის შემოქმედება. მისი ნამდვილი სახელია აბუ მალიქ გიას იბნ გაუს იბნ ას-სალტი. ის იყო თაღლიბის ტომიდან, ქრისტიანი და ატარებდა ჯვარს (ხანა ალ-ფახური, 1959, გვ. 210). ალ-ახტალი დაიბადა ჰირაში დაახლოებით 640 წელს, დედა მალე გარდაეცვალა და დედინაცვალი მას ძალიან ცუდად ექცეოდა. ის გაიზარდა თავისი ტომის პატრიოტად, თავდაპირველად ლექსებს წერდა დედინაცვალზე და დასცინოდა მას. მისი კასიდების კრებული პირველად გამოიცა ბეირუთში 1891 წელს, შემდეგ 1905 წელს. მის შემოქმედებაში ძირითადად შემდეგი ჟანრებია: მადპი (პანეგირიკი), სატირა (ჰიჯა), თავისი თავისა და ტომის ქება (ფახრი), აღწერა (ვასფი), ღვინის პოეზია (ხამრიათი), აქვს რამდენიმე ბეითი ელეგიაზე (რისა) და ლირიკული ჟანრი (დაზალი).

ომაელთა დროის პოეტთა შორის ალ-ახტალის შემოქმედება ერთ-ერთი გამორჩეულია. მკვლევრები მის ლექსებს მიაწერენ “პოლიტიკურ პოეზიას” (ი. ფილშტინსკი, 1985, გვ. 170). ის ტიპური შუა საუკუნეების კარის პოეტია, ამიტომ მისი ლექსები განპირობებული იყო როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური მხარეებით (მოვალეობა და გულწრფელობა). ხასიათით და წარმომავლობით ნამდვილი ბედუინია. სიმამაცე, მოწყალება, ხელგაშლილობა, რაც მთავარია, თავისი მდგომარეობის განცდა მისი ძირითადი თვისებებია. იცნობდა და დიდ თაყვანს სცემდა ისლამამდელ, ძველ არაბულ პოეზიას, განსაკუთრებით მოსწონდა ტარაფასა და ალ-ა’შას კასიდები. ალ-ახტალის ლექსების კომპოზიცია და ენა მკაცრად ტრადიციულია, ის იწყებს თავის შემოქმედებას ლირიკული შესავლით, შემდეგ გადადის ძირითად თემაზე — საქები ობიექტის თვისებების აღწერასა და ქებაზე, “მადპის” დამთავრების შემდეგ ოსტატურად ჩაუერთავს და იწყებს თავისი ტომისა და წინაპრების ქებას, მათი საგმირო საქმეების აღწერას, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს თაღლიბების დამსახურებას ომაელ მმართველთა წინაშე.

ალ-ახტალის საზოტბო ლექსების წაკითხვისას, ბევრი მეზობლე პოეტისაგან განსხვავებით, ისტორიკოსთა შრომებსა და ლექსებზე დართული კომენტარებით (განმარტებებით), შესაძლებელი ხდება გამოვყოთ მის ლექსებში გადმოცემული ისტორიული ამბები, შეიძლება გავიგოთ ნაწარმოების დაწერის მიახლოებითი დრო, ადვილია მივიხედოთ, თუ ვინ არის ზოტბის ობიექტი.

მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ხოტბებში საქები ობიექტის წარმომავლობასა და მის წინაპრებს. ამ შემთხვევაშიც პოეტი მიჰყვება სახოტბო პოეზიისათვის უკვე დადგენილ გზას: თუ წარჩინებული წარმომავლობისაა, მაშინ პოეტი ობიექტურად აღგვიწერს, ოღონდ მხატვრულ ფორმებში, მაგრამ თუ წარჩინებული წარმომავლობისა არ არის, მაშინ იგი იგონებს, ქმნის ახალ გენიალოგიას, ე.ი. ფიქტიურს, მაგრამ ამ შემთხვევაში რაიმე გასაოცარი და მიუღებელი არ ხდება. ეს ჩვეულებრივი მოვლენა იყო არაბული პოეზიისათვის. ზოგჯერ ალ-აბტალი, უკეთ რომ წარმოეჩინა ხოტბის ობიექტი, აქებდა მოწინააღმდეგე მეფის, მტრის წარმომავლობას. ამით ხაზს უსვამდა ხოტბის ობიექტის მიერ გაწეულ საგმირო საქმეებს.

ალ-აბტალის ხოტბებში ვასფის (აღწერა) ობიექტი მრავალფეროვანია: ბუნების მოვლენები, გეოგრაფიული ადგილები, უდაბნო, მხეცები, ცხოველები: აქლემები, ლომები, ქურციკი, მგელი და სხვ. ხშირად მასთან გვხვდება “დანგრეული საცხოვრებლის”, “ნასახლარების” აღწერა, რომელიც შედეგი იყო ომაელი მმართველების მიერ ქალაქებისა და ციხე-სიმაგრეების ძლევისა. აღწერაში იგი მოქმედებს უკვე მანამდე მყარად დადგენილი ნორმებითა და ხერხებით. კასიდებში გვხვდება თითქმის ყველა მეტ-ნაკლებად ცნობილი ხოტბის (მადჰის) მოტივები და თემები, რომლებიც ტრადიციული სქემებითა და პოეტური ხერხებითაა გაშუქებული, მაღს ბევრ შემთხვევაში ქმნის პოეტური სახეების ახალ-ახალ კომბინაციები, რომლებიც საკმაოდ გამოირჩევა წინამორბედების მიერ შექმნილისაგან. ამაში იყო უპირატესად მისი პოეტური ძალა და გამორჩეულობა. სახოტბო ლექსების დიდ უმრავლესობაში პირველ პლანზე დგას ხოტბის ობიექტი, მეხოტბე (ე.ი. პოეტი) კი ლექსში ფიგურირებს მხოლოდ იმისათვის, რომ მისცეს “ობიექტური” შეფასება სახოტბო ობიექტის საქმიანობას, ქმედებას, ნაკლებად ჩანს, ან საერთოდ არ ჩანს “პირადული” ურთიერთობები მეხოტბისა სახოტბო ობიექტთან.

ალ-აბტალის მადჰი (პანეგირიკი) მიმართული იყო ომაელი მმართველებისადმი, რათა მათი პოზიციები გამყარებულიყო სახალიფოს კარზე, მოყავდა მყარი არგუმენტები, სადაც ასახავდა მათი მმართველობის ლეგიტიმურობას. ყველაფერ ამაში კი დიდი როლი უნდა ეთამაშა მჭევრმეტყველ პოეტს, რომელსაც ისე ლამაზად, სუფთად, ლაკონურად და კარგად უნდა აღეწერა ეს ყველაფერი, რომ მისი მსგავსი არ უნდა ყოფილიყო, როგორც მის დროინდელ ასევე ისლამამდელ პოეზიაშიც. თავის კასიდებში ის ამტკიცებდა, რომ სახალიფოს მართვის ღირსნი, მხოლოდ ომაელები არიან, მათ ეკუთვნით მართვის სადავეები, პოლიტიკური პრივილეგიები, ისინი არიან ალაჰისაგან დალოცვილნი, ლექსებში პროპაგანდას უწევდა მათ იდეებს, პოლიტიკურ ხედვებს, ქებას ასხამდა დიდებულების მიერ ჩადენილ საგმირო საქმეებს, არ ერიდებოდა გაზვიადებებს.

დასასრულს, კვლავ უნდა გავიმეოროთ, რომ ალ-აბტალის საქები იყვნენ ომაელი მმართველები, ამიტომ მისი ლექსების ძირითადი თემა პოლიტიკურია და ემსახურება ამა თუ იმ პოლიტიკურ მიზანს.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ო. კრაჩკოვსკი, 1956 - Крачковский И.Ю., Арабская поэзия // Избранные сочинения. Т. II, Москва-ленинград, 1956.
- ა. კუდელინი, 1985 - Куделин А., Средневековая арабская поэтика (вторая половина VIII-XI в., М., 1983.
- ბ. ფილშინსკი, 1985 - Филштинский И.М., История арабской литературы V — начала X вв. (М., 1985).
- ბ. ფურცელაძე, 1985 - ბ. ფურცელაძე, მულაკები (თარგმანი, წინასიტყვაობა, კომენტარები), თბ., 1985.
- ხანა ალ ფახური, 1959 - Ханна Аль-фахури. История арабской литературы. Москва, 1959.
- The Encyclopaedia of Islam.** Volume V. Leiden, E.j. Brill 1986.
- Gibb A. R.** Studies in Contemporary Arabic literature, III. BSOS, V, 1929.
- شوقي ضيف. تاريخ الادب العربي، العصر الجاهلي. القاهرة.

VAKHTANG TEVDORADZE

MADHI IN THE OMIAN-MUSLIM ERA POETRY
REPRESENTATIVE AL - AKHTAL WORKS

Madhi (“eulogy”) is featured and counts as the most traditional form of Arab classical forms and genres. Madhi as the genre had lots of common with other genres. The majority of medieval poetry whose authors are the Kingdom poets is dedicated to the country’s governors or the Royal Court representatives. As it was mentioned above, these poems were inspired by political, economic and other reasons of that time Royal Court. In order to better portray the Madhis genre, it is important to discuss the works of Al – Akhtal, an Oman-Muslim Era Poetry representative. The language and the composition of poems of Al-Akhtal are strictly traditional. He begins his work with lyrical introduction, and then moves to the main topic – where Al-Akhtal praises the hero and gives the description of the hero’s features. After the praising is finished, at the end of the “Madhi”, he begins praising of its ancestor and tribe, and at the same time describes their heroic deeds. Particularly, Al-Akhtal underlines special merit of Taghlibi Tribe for Omian Royal Court and its representatives. Hence his Madhi (eulogy) was directed to Omian Governors, the poet was bringing strong arguments in order to strengthen their position in the Royal Court. Also, the author was stating the arguments that reflected the legitimacy of their governing. The biggest role on strengthening the praises mentioned in Madhi mainly counted on the professionalism of the poet. His thought was to describe these things so nicely, clean, laconically, that they be unsurpassed both in the earlier pre-Islamic works and in his contemporary poetry.